

SUN'IY INTELLEKT ORQALI YARATILGAN SOXTA KONTENT (DEEPAKE) SHAXSIY HAYOT DAXLSIZLIGIGA TAHDID SIFATIDA

Davlat boshqaruvi huquqi (70420106)

magistratura yo'nalishi talabasi

Xalilov Saidakbar Muratovich

XXI asrning ikkinchi o'n yilligida sun'iy intellekt texnologiyalarining jadal rivojlanishi insoniyat hayotini tubdan o'zgartirdi. Tibbiyot, ta'lim, iqtisodiyot va ijodiy sohalarda katta yutuqlarga erishildi. Biroq har qanday kuchli texnologiya kabi sun'iy intellekt ham ikki tomonlama xususiyatga ega: u ham insoniyatga xizmat qilishi, ham unga zarar yetkazishi mumkin. Deepfake texnologiyasi — sun'iy intellekt yordamida haqiqiydek ko'rinadigan soxta audio-vizual kontent yaratish — buning yaqqol misoli hisoblanadi.

"Deepfake" atamasi birinchi marta 2017-yilda Reddit platformasida paydo bo'lib, o'sha paytda mashhur shaxslarning yuzlarini soxta videolarga joylashtirish amaliyotini anglatardi. Biroq bu hodisa tezda butun jamiyatni qamrab oluvchi global muammoga aylandi. Bugungi kunda deepfake faqat texnologik qiziqish emas, balki shaxsiy hayot daxlsizligi, raqamli huquqlar, siyosiy barqarorlik va axborot xavfsizligiga oid jiddiy tahdiddir.

Ushbu tezisning maqsadi deepfake texnologiyasining shaxsiy hayot daxlsizligi huquqiga qanday zarar yetkazishini ko'p qirrali tahlil qilish, uning ijtimoiy, huquqiy va ruhiy oqibatlarini ochib berish hamda bu muammoga samarali yechimlar taklif etishdir. Tadqiqot metodologiyasi sifatida qiyosiy tahlil, hujjatli manbalar o'rganish va real hayotdagi hodisalarni umumlashtirish usullaridan foydalanilgan.

Deepfake texnologiyasi GAN (Generative Adversarial Network — Raqobatdosh Generativ Tarmoq) arxitekturasiga asoslanadi. Bu arxitektura 2014-yilda Ian Goodfellow tomonidan taklif etilgan bo'lib, ikkita neyron tarmoqdan iborat: generator

(soxta kontent yaratuvchi) va diskriminator (haqiqiy va soxta kontentni farqlovchi). Ular o'zaro "raqobat" qilishi natijasida yaratilgan kontent tobora haqiqiydek ko'rina boshlaydi.

Bugungi kunda quyidagi asosiy deepfake turlari mavjud:

- **Yuz almashtirish (Face Swap):** Bir shaxsning yuzini boshqa shaxsning tanasiga joylashtirish;
- **Yuz animatsiyasi (Face Reenactment):** Mavjud videodagi yuzning ifodasi, nutqi va harakatlarini boshqarish;
- **Ovoz klonlash (Voice Cloning):** Insonning ovoz namunasi asosida istalgan matnni o'sha ovozda gapirtirish;
- **To'liq sintez (Full Synthesis):** Hech qachon mavjud bo'lmagan, lekin haqiqiydek ko'rinadigan inson yuzini yaratish.

Deepfake texnologiyasining rivojlanish tarixi:

2014: GAN arxitekturasi kashf etildi. Ilmiy hamjamiyat uchun inqilobiy yutuq.

2017: Reddit foydalanuvchisi "deepfakes" nomli akkaunt orqali birinchi ommaviy deepfake kontentni tarqatdi. Bu amaliyot tez orada ko'plab taqlid qiluvchilarni jalb qildi.

2018: FakeApp ilovasi keng ommaga tarqaldi va deepfake yaratish uchun texnik bilim talab etmaydigan vositalarga kirish osonlashdi.

2019-2020: Siyosiy deepfakelar paydo bo'ldi. Bir qator davlat rahbarlarining soxta videolari ijtimoiy tarmoqlarda tarqaldi.

2022-2024: Generativ AI modellari (Stable Diffusion, Midjourney, Sora) rivojlanishi bilan deepfake yaratish yanada osonlashdi va sifati keskin oshdi.

2025: Real vaqt rejimida deepfake (live deepfake) texnologiyasi tarqaldi, bu esa video qo'ng'iroqlar va onlayn muloqotni ham xavfga qo'ydi.

Deepfake texnologiyasining eng keng tarqalgan zararli qo'llanilishi shaxslarni

nojo'ya, axloqsiz yoki jinoyatli harakatlarda ko'rsatuvchi soxta materiallar yaratishdir. Bunday materiallar ijtimoiy tarmoqlar orqali bir zumda millionlab odamlarga tarqalib, begunoh insonning yillar davomida qurilgan obro'-e'tiborini bir kechada vayron qilishi mumkin.

Bu hodisaning xavfliligi shundaki, hatto soxta ekanligi isbotlangandan keyin ham kontent internetda muomalada davom etadi. Psixologlar bu hodisani "yolg'onning soya effekti" deb ataydi: inson ongida noto'g'ri ma'lumot rad etilgandan keyin ham iz qoldiradi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, internetda tarqaladigan deepfake kontentning 90% dan ortig'i seksual xarakterdagi materiallardan iborat. Bu materiallarning qurbonlari asosan ayollar bo'lib, ular orasida nafaqat mashhur shaxslar, balki oddiy fuqarolar, talabalar va hatto voyaga yetmaganlar ham bor.

"Non-consensual intimate imagery" (NCII) — roziliksiz intim tasvir — deb ataladigan bu hodisa qurbonlarda og'ir ruhiy jarohatlarga, ijtimoiy izolyatsiyaga, kasbiy hayotning izdan chiqishiga va hatto suitsidal holatlarning kuchayishiga olib keladi. Ko'plab tadqiqotlar NCII qurbonlarining 93% i jiddiy ruhiy azob chekishi va 40% i ish yoki ta'lim jarayonidan mahrum bo'lishini ko'rsatadi.

Deepfake siyosiy hayotga ham jiddiy xavf tug'diradi. Davlat rahbarlari, siyosatchilar va jamoat arboblarning soxta nutqlari yoki harakatlari aks ettirilgan materiallar nafaqat ularning shaxsiy obro'siga, balki butun jamiyatning siyosiy barqarorligiga zarar yetkazishi mumkin.

2022-yilda Ukraina Prezidenti Volodimir Zelenskiyning "taslim bo'l" degan soxta videosi tarqatilganda bu xavf amalda namoyon bo'ldi. Garchi video tezda fosh qilinsada, u minglab odamlarni chalkashtirib yubordi. Ekspertlar kelajakdagi saylovlarga deepfake orqali ta'sir o'tkazish xavfini jahon miqyosidagi eng katta siyosiy xavflardan biri sifatida baholaydi.

Soxta kontent moliyaviy jinoyatchilik uchun ham qurolga aylandi. "Deepfake shantaji" — qurbonga uning soxta materialini tarqatish bilan tahdid qilib pul yoki

boshqa imtiyozlar talab qilish — jahon bo'ylab tobora keng tarqalmoqda. Bundan tashqari, korporativ sohasida menejerlar va direktorlarning ovoz klonlari orqali moliyaviy operatsiyalarni amalga oshirish holatlari qayd etilgan. 2023-yilda Gonkongda bir kompaniya moliyachisi deepfake video qo'ng'iroq orqali 25 million dollar yo'qotgan.

Keng jamoatchilik uchun ham deepfakening "haqiqatni yo'q qilish" effekti xavflidir: odamlar haqiqiy videolarga ham ishonmaslik kayfiyatiga tushadilar, bu esa "hamma narsa soxta bo'lishi mumkin" degan nihilizm tuyg'usini kuchaytiradi.

Deepfakeni maxsus tartibga soluvchi qonunchilik hali ko'pchilik davlatlarda shakllanmagan. Deepfake sohasidagi huquqiy bo'shliqlar bir qator muammolarni keltirib chiqaradi:

- **Isbotlash qiyinligi:** Deepfake yaratuvchini aniqlash va uni sudda isbotlash texnik jihatdan murakkab;
- **Yurisdiksiya masalasi:** Kontent boshqa davlatda yaratilsa, qaysi qonun qo'llanilishi noaniq;
- **Olib tashlash muammosi:** Bir platformadan o'chirilgan kontent boshqa ko'plab platformalarda muomalada davom etadi;
- **So'z erkinligi chegarasi:** Siyosiy satira va haqiqiy deepfake o'rtasidagi chegarani belgilash murakkab.

Deepfake masalasi bir qator chuqur axloqiy savollarni ko'taradi: Raqamli davrda shaxs o'z tasvirining, ovozining va raqamli "identitetining" egasi bo'lish huquqiga egami? Texnologiya kompaniyalari o'z platformalarida tarqalayotgan deepfake uchun axloqiy javobgarlik ko'tararmilar? Sun'iy intellektni yaratuvchilar uni zararli maqsadlarda qo'llanilishining oldini olishga majburmilar?

Bu savollar nafaqat huquqshunoslar, balki faylasuflar, texnologlar va jamiyatning barcha qatlamlari tomonidan muhokama qilinishi zarur.

Sun'iy intellekt nafaqat deepfake yaratishda, balki uni aniqlashda ham

qo'llanilmoqda. Quyidagi texnologiyalar hozirda faol rivojlantirilmoqda:

- **Microsoft Video Authenticator:** Video va suratlardagi sun'iy o'zgartirishlarni piksel darajasida aniqlaydi;
- **FakeCatcher (Intel):** Qon aylanishi bilan bog'liq yuz rangining nozik o'zgarishlarini tahlil qilib, soxta videolarni aniqlaydi;
- **Deepware Scanner:** Ommabop deepfake aniqlash vositasi, oddiy foydalanuvchilar uchun ham mavjud;
- **C2PA standarti:** Content Credentials texnologiyasi rasm va videolarga yaratilish tarixini "raqamli imzo" sifatida biriktiradi.

Deepfakening oldini olishga qaratilgan texnologiyalar ham ishlab chiqilmoqda:

- **PhotoGuard (MIT):** Rasm pikselleriga ko'zga ko'rinmas o'zgartirishlar kiritib, uni deepfake uchun ishlatilishiga to'sqinlik qiladi;
- **Blockchain tasdiqlovchi:** Haqiqiy kontent manbalarini blokcheyn orqali tasdiqlash tizimi;
- **AI watermarking:** Sun'iy intellekt tomonidan yaratilgan barcha kontentga majburiy belgi qo'yish.

Sun'iy intellekt orqali yaratilgan soxta kontent — deepfake — tasodifiy yoki kelajakdagi xavf emas, balki bugun millionlab insonlarning hayotiga ta'sir qilayotgan dolzarb va kuchayib borayotgan muammodir. Ushbu texnologiya shaxsiy hayot daxlsizligi huquqini nafaqat texnik, balki psixologik, ijtimoiy va huquqiy jihatdan ham shafqatsizlarcha buzadi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, deepfakening zararli oqibatlari: shaxsning obro'si va sha'niga daxl qilish, jinsiy ekspluatatsiya, siyosiy manipulyatsiya, iqtisodiy firibgarlik va ruhiy jarohatlantirish — ularning barchasi shaxsiy hayot daxlsizligining turli jihatlarini chetlab o'tib buzadi. Bu esa mavjud huquqiy tizimlarning texnologik rivojlanishdan orqada qolayotganini ochiq-oydin ko'rsatmoqda.

Ushbu tahdidga qarshi kurash faqat davlat, texnologik kompaniyalar, fuqarolik

jamiyati va har bir shaxsning birgalikdagi, muvofiqlashtirilgan harakatlari orqaligina samarali bo'lishi mumkin. Huquqiy mexanizmlarni kuchaytirish, texnologik yechimlar ishlab chiqish va fuqarolarni ma'rifatli qilish — bu uchlik yondashuv zamonaviy deepfake muammosini hal qilishda kalit hisoblanadi. Zero, raqamli davrda "sen kim ekanligingni" boshqalar soxta tarzda belgilay olmasligi lozim — bu nafaqat huquqiy norma, balki zamonaviy insoniyatning asosiy axloqiy majburiyatlaridan biridir. Shaxsning raqamli identitetini himoya qilish — bu XXI asrning eng muhim insoniy huquq masalalaridan biriga aylanmoqda.

Ilm fan taraqqiyotida raqamli iqtisodiyot va zamonaviy ta'limning o'rni hamda rivojlanish omillari

